

УДК 821.161.3

UDC 821.161.3

ІНТЭРТЭКСТУАЛЬНЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ
Ў ПАЭЗІІ ЛЮБОВІ ТАРАСЮКINTERTEXTUAL ELEMENTS
IN LYUBOV TARASYUK'S POETRY**Н. М. Базар,***кандыдат філалагічных навук, дацэнт
кафедры міжкультурных камунікацый
Палескага дзяржаўнага ўніверсітэта***N. Bazar,***PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Intercultural
Communications, Polesky State University*

Паступіў у рэдакцыю 12.01.23.

Received on 12.01.23.

У артыкуле разглядаюцца віды інтэртэкстуальных адносін, якія займаюць асаблівае месца ў творчасці Л. Тарасюк. Ужытыя адзінкі інтэртэксту – сродкі выражэння міжтэкставых сувязяў, якія адлюстроўваюць зварот да культурных і гістарычных каштоўнасцей. У рабоце праведзены комплексны аналіз крыніц запазычанняў інтэртэкстуальных уключэнняў і асаблівасцей іх функцыянавання ў вершах Л. Тарасюк, што дало магчымасць апісаць механізм функцыянавання катэгорыі інтэртэкстуальнасці ў паэзіі. Аўтар артыкула звяртаецца да даследавання аўтарскай прыроды катэгорыі інтэртэкстуальнасці. У асноўнай частцы аўтар ажыццяўляе аналіз інтэртэкстуальных элементаў. Сярод іх – рэмінісцэнцыі, цытаты, эпіграфы. Інтэртэкстуальны кампанент у вершах паэтэсы даў магчымасць устанавіць міжтэкставыя сувязі твораў беларускага аўтара з народнай спадчынай беларусаў.

Ключавыя словы: інтэртэкстуальнасць; інтэртэкстуальныя сувязі; інтэртэкстуальны знак; сучасная паэзія; беларуская паэзія; эпіграф; цытата; рэмінісцэнцыя.

The article considers types of intertextual relations which occupy a special place in L. Tarasyuk's works. The used units of intertext are the means of expressing intertextual connections which reflect addressing to cultural and historical values. The article performs a complex analysis of the sources of intertextual inclusions borrowings and features of their functioning in L. Tarasyuk's poems which gave an opportunity to describe the mechanism of functioning of intertextuality category in poetry. The author addresses the study of author's nature of intertextuality category. The main part presents the analysis of intertextual elements. Among them are reminiscence, citations, epigraphs. The intertextual component in the poetess's poems allowed establishing the intertextual connections of the Belarusian author's works with the Belarusian folk heritage.

Keywords: intertextuality; intertextual connections; intertextual sign; modern poetry; Belarusian poetry; epigraph; citation; reminiscence.

Уводзіны. Беларуская паэзія апошняй трэці ХХ ст. спалучае ў сабе самыя розныя здабыткі, назапашаныя літаратурай з пачатку існавання. Наследаванне паэтамі творчай спадчыны папярэднікаў садзейнічае пашырэнню яе вобразных і жанравых магчымасцей. Паэты канца ХХ ст. – спадчыннікі тых гуманістычных традыцый, што закладзены беларускімі асветнікамі і класікамі літаратуры. У спадчыне папярэднікаў мастакоў слова цікаваць тэмы чалавека і прыроды, гістарычнай памяці народа. Натуральна, што для адбору інтэртэкстэм паэты канца мінулага стагоддзя часта звяртаюцца да звестак пра гістарычных асоб і гістарычныя падзеі.

Багатае мінулае беларусаў стала невычэрпнай крыніцай паэтычных вобразаў, якія даюць магчымасць паэтам напаяняць вершы глыбокім філасофскім зместам і ўспрымаць твор як тэкст культуры. Добрае веданне гісторыі беларускага народа, выдатная філалагічная адукацыя і ўласныя эстэтычныя ўстаноўкі аказалі значны ўплыў на творчасць беларускай паэтэсы Л. Тарасюк. Таленавіты чалавек і даследчык літаратуры падыходзіла да напісання вершаў асабліва ўважліва.

У дадзеным артыкуле мы разгледзім розныя віды інтэртэкстуальнасці, якія прысутнічаюць у паэзіі Л. Тарасюк. У якасці матэрыялу даследавання абраны зборнік паэзіі Л. Тарасюк «Смага ракі» (1983). Для працы намі выкарыстаны бія-

графічны, культурна-гістарычны метады, метадыка інтэртэкстуальнага аналізу мастацкага твора.

Асноўная частка. Аналізуючы творчасць Л. Тарасюк на прадмет наяўнасці ў ёй інтэртэкстуальных элементаў, мы кіраваліся працамі беларускіх (А. Таразевіч, Г. Кісліцына, Л. Сінькова і інш.) і замежных (Ж. Жанэт, М. Бахцін, П. Тароп, Н. Фацеева, Ю. Крысцова і інш.) даследчыкаў.

Праблема інтэртэкстуальнасці – адна з найбольш складаных у літаратуразнаўстве. Інтэртэкстуальнасць забяспечвае шматузроўненасць і шматслойнасць паэтычнага тэксту, стварае новую рэальнасць. Сёння не існуе тэрміналагічнага адзінства ў вызначэнні сутнасці інтэртэкстуальных сувязей, «адсутнічае агульны падыход да вызначэння межаў інтэртэкстуальнасці» [1, с. 21]. Пад інтэртэкстуальнасцю даследчыкі разумеюць сувязь канкрэтнага твора з іншымі творамі праз наяўнасць у тэксце алюзій, рэмінісцэнцый, цытат і інш. Існуе шэраг класіфікацый інтэртэкстуальных элементаў і звязваючых іх міжтэкставых сувязей. Адною з найбольш паспядоўных спроб у сістэматызацыі гэтых паняццяў з'яўляецца спроба эстонскага семіётыка П. Таропа. Вучоны прапануе лічыць метакамунікацыйнай любы акт суаднесенасці тэкставых элементаў, дзе ствараюцца метатэксты. Ён уводзіць паняцце *інтэксту*, як семантычна насычанай часткі тэксту, сэнс і функцыя якой вызначаюцца як мінімум дваіным апісаннем. Класіфікуючы інтэксты,

даследчык улічвае спосаб прымыкання метатэксту да прататэксту, узровень прымыкання і фрагментарнасць ці цэласнасць прымыкаючага тэксту [2].

Найбольш агульную класіфікацыю розных тыпаў узаемадзеяння тэкстаў прапануе французскі структураліст Ж. Жэнет: інтэртэкстуальнасць як «супрысутнасць» у адным тэксце двух ці болей тэкстаў (алюзія, цытата і г. д.); паратэкстуальнасць як адносіны тэксту да свайго загалоўка, пасляслоўя, эпіграфа; метатэкстуальнасць як спасылка на свой прадтэкст; гіпертэкстуальнасць як асмяянне ці парадыванне аднаго тэксту другім; архітэкстуальнасць як жанравая сувязь тэкстаў [3].

Класіфікацыю інтэртэкстуальных элементаў і іх міжтэкставых сувязей прадставіла расійскі лінгвіст Н. Фацеева: 1) уласна інтэртэкстуальнасць, якая ўтварае канструкцыі «тэкст у тэксце» (цытаты, алюзіі, цэнтонныя тэксты); 2) паратэкстуальнасць ці адносіны тэксту да свайго загалоўка, эпіграфа, пасляслоўя (цытаты-загалоўкі, эпіграфы); 3) метатэкстуальнасць як пераказ з каментарыем-спасылкай на пратэкст (інтэртэкст-пераказ, варыяцыі на тэму пратэкста, дапісванне «чужога» тэксту, моўная гульня з пратэкстамі); 4) гіпертэкстуальнасць як асмяянне ці парадыванне аднаго тэкста другім; 5) архітэкстуальнасць як жанравая сувязь тэкстаў; 6) іншыя мадэлі і выпадкі інтэртэкстуальнасці (сюды адносяцца інтэртэкст як троп ці стылістычная фігура, інтэрмедыяльныя тропы і стылістычныя фігуры, гука-складовы і марфемны тыпы інтэртэкстуальнасці, запазычанне прыёма); 7) паэтычная парадыгма [4, с. 122–159].

Беларускаму Палессю, родным Пінкавічам, самым блізкім і дарагім яе сэрцу людзям прысвечаны творы Л. Тарасюк. Паэтэса хвалюецца за лёс сваёй зямлі, яе экалагічны стан, за адносіны да нацыянальнай фальклорнай спадчыны, мовы беларусаў з боку новага пакалення: «Сваёй Айчыны яснае імя, / Нібы ўласнае – / Не дай запляміць... / І светлы цень буслінага крыла / Над рэкамі, дарогамі, палямі» [5, с. 26].

Бусел – сімвал не толькі Палесся, але і ўсёй Беларусі. І цень крыла бусла ў вершы Л. Тарасюк – своеасаблівы працяг фальклорнага вобраза бусла. «Маленькая, як сэрца, Беларусь / Адданаю любою вырастае» [5, с. 26] – гэтыя радкі Л. Тарасюк гучаць як паэтычнае крэда, яны напоўнены трапяткім пачуццём замілавання роднай зямлэй. Любоў да Айчыны, гонар за яе слаўных сыноў і дачок прысутнічаюць у гістарычных вершах «Крыніца ў Ракуцёўшчыне», «Слова Купалы», у цыкле «Маналогі стагоддзяў» («Ефрасіння. XII ст.», «Будаўнікі езуіцкага калегіума ў Пінску. XVII ст.», «Прыгонныя танцоры ў нясвіжскім тэатры Радзівілаў. XVIII ст.», «Камень Мацея Бурачка. XIX ст.», «Закапаны скарб. XX ст.»). Назвы вершаў цыкла, як і іншых вершаў зборніка «Смага ракі», ужо самі па сабе з'яўляюцца інтэртэкстам на пэўныя падзеі і месцы, на дзейнасць вядомых асоб у гісторыі беларускай зямлі.

Верш «Крыніца ў Ракуцёўшчыне» невыпадкова мае такую назву. Ракуцёўшчына – месца натх-

нення М. Багдановіча, дзе ў 1911 г. гасцяваў паэт. Менавіта тут знаходзіцца музей Максіма Багдановіча, цячэ крыніца Максіма. І ўжо назва верша Л. Тарасюк «Крыніца ў Ракуцёўшчыне» сведчыць пра інтэртэкстуальную сувязь з творчасцю М. Багдановіча. У загалоўку гэтага твора змешчаны словы, якія напоўнены культурным патэнцыялам. Дзякуючы ім, чытач рыхтуецца ўспрымаць тэкст суадносна з іншымі асацыятыўнымі тэкстамі. Так, як адзначыла даследчык Н. Кузьміна [6], ствараецца эфект схаванай цытаты. У якасці эпіграфа Л. Тарасюк выкарыстала цытату з верша М. Багдановіча «Даўно ўжо целам я хварэю...»:

У родным краю ёсць крыніца
Жывой вады.

Максім Багдановіч [5, с. 24].

Эпіграф-цытата ў вершы належыць той асобе, якой прысвечаны верш. У дадзеным выпадку эпіграф графічна аформлены: знаходзіцца пасля загалоўка з правага боку на пэўнай адлегласці ад першага радка верша. Эпіграф-цытата ў вершы, як і заглавак, выконваюць у творы інфарматыўную функцыю. Эпіграф раскрывае галоўную ідэю і тэму твора. Тэма верша заклучаецца ў тым, што крыніца жывой вады ёсць на зямлі. Яго ідэя: вера ў тое, што крыніца суцішыць ці нават вылучыць фізічны боль паэта М. Багдановіча, загоіць душэўную рану, бо свая зямелька ратуе, дае сілы вынесці жыццёвыя нягоды – гэта галоўная думка верша. Л. Тарасюк ад імя жыватворнай крыніцы кліча паэта на радзіму, кліча прыехаць у Ракуцёўшчыну, паслухаць песню, паглядзець на хвалі «незастылага сэрца крыніцы». У вершы гучыць успамін пра лёс паэта, хваробу, якая прымузіла жыць і лячыцца на поўдні, пра зорку Венеру, якая напамінае пра незабытае каханне. Смутак і туга напаўняюць сэрца, аднак апошня страфа мае аптымістычны характар. Вяртанне да крыніцы, яе шуму, зелені дрэў усяляе надзею ў перамогу над болем: «Я наталю, / загаю тваё сэрца, / Максім...» [5, с. 25]. У гэтым вершы не толькі заглавак і эпіграф з'яўляюцца інтэртэкстуальнымі адзінкамі. «Крымскае сонца», а таксама зорка Венеры выступаюць рэмінісцэнцыямі на месцы, звязаныя з біяграфіяй М. Багдановіча (сонечны зімовы Крым – месца апошняга прытулку паэта), а таксама на створаныя ім паэтычныя вобразы.

Інфарматыўную функцыю выконвае эпіграф у вершы «Крэва. 1980»:

У Крэве ў 1385 годзе была падпісана унія паміж Вялікім княствам Літоўскім і Польшчай. Вялікі князь Ягайла, уступаючы ў шлюб з польскай каралевай Ядвігай, атрымліваў польскую карону [5, с. 28].

Руіны Крэўскага замка нагадваюць аб гістарычных падзеях часоў Вялікага княства Літоўскага. Верх мураваных сцен падобны на карону, якую атрымаў Ягайла ў выніку ўдалага шлюбу, пашырыў зямлі, узвялічыў сабе славу. Маўчаць руіны, якія

помняць пра жорсткія баі мячамі, пралітую кроў народа, які бараніў родную зямлю. Алітэрацыя зычных гукаў у словах «карона», «круль», «край», «каранавалі», «абкарналі», «каралі», «каралі», «рабіны», «падмурак», «баранілі» і г. д. ярка характарызуюць падзеі канца XIV ст. Словы: «Крэва», «Крэўка», «крэўнасць» – роднасныя, утвораныя ад слоў «кроў», «кроўны», сімвалізуюць адзінства, еднасць народа. Менавіта так эпіграф дае чытачу магчымасць зразумець пра што і пра які час ідзе размова ў вершы.

Да кожнай часткі цыкла «Маналогі стагоддзяў», а таксама да некаторых іншых вершаў Л. Тарасюк прыводзіць эпіграфы. Да верша «Ефрасіння. XII ст.» аўтар дае звесткі адразу з дзвюх крыніц. У першым выпадку гэта аўтарскае тлумачэнне, у другім – цытата з гістарычнай крыніцы:

Ефрасіння, або Прадыслава, – унучка князя Усяслава Полацкага, апетага ў «Слове аб палку Ігаравым»

«И женишася, и посягоша, и княжиша, но не вечноваша».

З «Жыцця» Ефрасінні Полацкай [5, с. 29].

Паэтэса ў маналогу звяртаецца да слаўнага імені беларускай святой Ефрасінні Полацкай, успамінае пра тое, калі ўнучка Усяслава Чарадзея стаяла перад жыццёвым выбарам: кім быць? Згадзіцца з воляй бацькі ці прысвяціць сябе служэнню Богу. Прадслава вырашае: «Я знаю, што зраблю перад судом суровым: / Я славу зберагу, я прынясу ім Слова!» [5, с. 30]. Яна не захацела быць княгіняй, удзельнічаць у братазбойных войнах, «быць рабой для памнажэння роду» [5, с. 30], ёй такая слава не патрэбна. Перапісванню Бібліі, далучэнню блізкіх да асветы, будаўніцтву храмаў прысвяціла сябе Ефрасіння. Апошняя падарожжа здзейсніла да гроба Гасподня і там спачыла. Многіх паэтаў і празаікаў, мастакоў і скульптараў яе дзейнасць натхніла і натхняе на стварэнне мастацкіх твораў пра слаўную асветніцу. У «Маналогу...» раскрыты сэнс абодвух эпіграфаў.

Да верша «Прыгонныя танцы ў нясвіжскім тэатры Радзівілаў. XVIII ст.» эпіграф такі:

...Касцюмы гатовыя, здароўе дзяцей
добрае.

З паведамлення К. С. Радзівілу,
празванаму «Пане Каханку» [5, с. 32].

Залог выдатнага спектакля – адшліфаваныя ў час рэпетыцый сцэны, добрае самаадчуванне акцёраў. А што яшчэ хаваецца за словамі «З паведамлення К. С. Радзівілу...»: «...Касцюмы гатовыя, здароўе дзяцей добрае»? Але акцёры – прыгонныя? З пакалечанымі лёсамі. Шматкроп'е ў пачатку фразы гаворыць само за сябе. Як вядома з гісторыі, у тэатры Радзівілаў ігралі прыгонныя сяляне, сярод іх было нямала дзяцей. Дзеці, якіх забралі з роднай хаты, адарвалі ад бацькоў, пазбаўлены звычайнага дзіцячага шчасця. Юныя акцёры прыгоннага тэатра не мелі права нават

«...на волі пабегаць хоць трошкі, / Па мураве, што лагодаю лечыць!..» [5, с. 32]. Замест гэтага іх дзіцячыя ножкі штодзённа паўтаралі элементы танцаў, каб у час чарговага спектакля радаваць багатых гледачоў. Не ведаючы адпачынку ад рэпетыцый днём, ноччу дзеці таксама не маглі адпачыць: балелі змораныя ногі і «сінякамі расквечаныя кволяныя плечы» [5, с. 32]. Маленькія прыгонныя танцы скардзяцца пану на нялёгкае дзіцячае жыццё і прадбачаць уласны горкі лёс, калі не будуць патрэбныя Радзівілам як танцы. Дзеці сумна пытаюцца ў магната пра будучыню: «Пане каханку, / а што з намі стане?..» [5, с. 32].

Трагедыя маладой жанчыны-бежанкі гучыць у маналогу «Закапаны скарб. XX ст.», да якога чытаем эпіграф:

З лёсу маёй бабулі [5, с. 33].

Л. Тарасюк успамінае, што бабуля закапала ў зямлю свой вясельны ўбор перад тым, як яе пагану на чужыну ў рабства. Менавіта пра лёс жанчыны і апавядае вясельны скарб гаспадыні, які яна сама ткала, шыла, вязала, падбірала фарбы, шанавала і які схавала ад чужакоў. Сам скарб лічыць, што «Лепш у зямлі сваёй ляжаць я буду да невядомага “пакуль”» [5, с. 34]. Ён вырашае, што лепей так дачакацца гаспадыні, чым вораг знойдзе яго і выкіне: «чым нейкі ліхадзей-прыблуда / Мiane чужынцу выкіне на здзек» [5, с. 34].

Відавочна, што такое выкарыстанне эпіграфаў да ўсіх частак цыкла «Маналогі стагоддзяў» указвае яшчэ на адзін від інтэртэкстуальнасці твораў Л. Тарасюк – на міжтэкставы дыялог.

Эпіграфы сустракаюцца і ў іншых вершах. Так, эпіграфам да верша «Рэчанька» Л. Тарасюк узяла такія радкі:

Летам Піна па калена,
а зімою – з галавою [5, с. 36].

Паэтэса ў вершы з любоўю і пшчотай апявае родную палескую раку Піну. Рака, паўнаводная вясной, летам мялее, бо «тваю душу паклікала / К сабе зямля сухая» [5, с. 37]. Над ракой гучыць народная песня пра няпоўную рэчаньку. Засушлівае лета, меліярацыя балот зрабілі сваю справу – рэкі абмялелі, і гэта хвалюе чулае сэрца паэткі Л. Тарасюк.

У вершы «Ты вогнішча распальваеш пры мне...» прыведзены эпіграф, словы якога ўзяты з народнай песні:

На карэнні агонь кладуць.

З народнай песні [5, с. 40].

Гэта верш філасофскага зместу, тут гучыць роздум пра галінкі, жывую душу якіх шкадуе нават агонь. Дым параўноўваецца з падкалоднай змяй, што абвівае лісце, «пакутныя карэнні» [5, с. 40]. Зварот «Бярэзінка, сярэдзінка мая!..» [5, с. 40] поўны жалбы. Яркая метафарычнасць верша выяўляецца ў кожнай строфе, напрыклад, «Бяросты схаладалаю шчакой / Прытулімся да неба, да край-свету» [5, с. 40].

У аднайменным свабодным вершы «Таполя» сімвалам горкай памяці аб ахвярах Вялікай Айчыннай вайны становіцца дрэва. Да гэтага твора Л. Тарасюк дае інфарматыўны эпіграф, які ўтрымлівае гістарычныя дадзеныя, выказвае галоўную ідэю і тэму твора:

У нясвіжскім парку засыхае канадская таполя, каля якой фашысты расстралялі амаль дзве тысячы чалавек [5, с. 11].

Канадская таполя ў Нясвіжы стала сведкам расстрэлу амаль дзвюх тысяч чалавек. Полымя вайны пранеслася па ўсёй краіне, разам з людзьмі трагедыю перажывае і прырода. З-за жудасных падзей у маляўнічым парку Радзівілаў рэдкая для Беларусі і знявечаная на вайне канадская таполя «засыхае», памірае, бо «...смерць гняздзіцца / ў сэрцавіне дрэва» [5, с. 11]. Паэтэса просіць таполю дараваць тое, што дрэва стала сведкам расстрэлу амаль дзвюх тысяч чалавек: «Даруй нам, дрэва, за сваю пакуту» [5, с. 12]. Скалечанае дрэва – гэта сімвал гістарычнай памяці мільёнаў беларусаў. Паэтэса ўпэўнена, што толькі тады таполя «нанова ўваскрэсне / і полымя зялёнае ўскіне, / калі вайна / на ўсёй зямлі / загіне» [5, с. 12]. Мара Л. Тарасюк – гэта таксама зварот да ўсіх народаў свету жыць у міры.

Шчасце, радасць, жыццё – усё забірала вайна. Вялікая Айчынная вайна прынесла горыч, сваім чорным крылом закранула кожную беларускую сям'ю. І хоць у паэтэсы «з вайны прыйшлі ўсе» [5, с. 13] блізкія ёй людзі, душа яе баліць за ўсіх загінуўшых. Перад яе вачыма – маці, у якой сыны загінулі ў крывавай бойні, – Анастасія Купрыянава: «Сыны пайшлі... / Яе трымае гэты міг – / паспеў малодшы азірнуцца». Такія радкі знаходзім у вершы «А. Ф. Купрыянавай» [5, с. 13].

Мужнасць абаронцаў зямлі апета ў паэме «Сцяг брыгады» А. Куляшова. Не застаўся па-за ўвагай Л. Тарасюк гэты твор і натхніў на стварэнне філасофскага верша «Сцяг», які, як пазначыла адразу пасля загалова паэтэса, прысвечаны «Памяці Аркадзя Куляшова». Гэты верш – інтэртэкст не столькі на паэму «Сцяг брыгады», колькі на ўсю творчую спадчыну А. Куляшова, які ўзбагаціў беларускую літаратуру глыбокім філасофскім разуменнем сутнасці сваёй эпохі. Верш «Сцяг» складаецца з трох частак, злучаных адной думкай: паэт – сумленны Майстра, магчымасці якога ніколі не разгадаць. Не разгадаць іх «Ні ў маладосці, ні на схіле год» [5, с. 46], – да такой высновы прыходзіць паэтэса і літаратуразнаўца, характарызуючы шматграннасць асобы А. Куляшова. Сцяг брыгады, якая загінула ў час бою, выносіць з акружэння воін Алесь Рыбка з камісарам Зарудным. Сцяг зашыты ў ватоўку, схаваны. Шлях па тэрыторыі, акупіраванай немцамі, быў складаны, але баец і камісар дабраліся да сваіх. Пад гэтым выратаваным сцягам сфарміравана новая брыгада і яе павёў у бой былы камандзір. А. Куляшоў, паэт-творца, у вершы «Сцяг» Л. Тарасюк, як і героі яго

паэмы «Сцяг брыгады», верна служыў сваёй справе ўсё жыццё.

Зварот Л. Тарасюк да спадчыны А. Куляшова невыпадковы. Паэт-філосаф стварыў шмат палымяных радкоў. А. Куляшоў згадвае птушку каню, якая не можа напіцца і адчувае смагу з-за пракляцця. Паэт таксама адчувае смагу, але гэта смага да працы, якой ніяк не можа здаволіцца ў поўнай ступені: «Бо прагай да працы ахоплены часта я, / І сэрца абпалена смагай радка» [7, с. 440]. А. Куляшоў сцвярджае наступнае: «жыць не магу, / Як каня няшчасная, / Кропляй дажджу з лесавога лістка» [2, с. 440]. Але паэт – не няшчасная каня, якая ніяк не можа напіцца, ён нагадвае тых птушак, якія шчыравалі над стварэннем паўнаводных рэк для ўсіх. «Я ўпарты, не кіну пачатае справы» [7, с. 440], – падводзіць вынік сваім памкненням А. Куляшоў. Прамы дыялог з паэтам вядзе Л. Тарасюк у вершы. Яна таксама адчувае творчую смагу, як рака ў летнюю спёку, калі вады ў ёй меншае, і шчыруе дзеля нападзення ўласнай творчай ракі. Нездарма свой паэтычны зборнік яна назвала «Смага ракі». Паэтэса піша: «Я ў раку сваю / хачу ўвайсці / Дрыготкай плынню, хваляю живою» [5, с. 5].

Л. Тарасюк жадае, каб праца яе жыцця была патрэбная людзям, роднай Беларусі. Услед за А. Куляшовым паэтэса выходзіць да праблем агульназначных, вялікіх па сваіх маштабах і духоўнай вартасці як для сучаснікаў, так і для будучых пакаленняў. Інтэртэкстуальную пераклічку з творчасцю А. Куляшова бачым не толькі ў назве зборніка «Смага ракі», знаходзім яе і ва ўсёй літаратурнай спадчыне Л. Тарасюк.

На радзіме А. Куляшова цячэ рака Бесядзь, якой ён прысвяціў верш «Мая Бесядзь». На малой радзіме Л. Тарасюк дзве ракі – Піна і Прыпяць, якія паэтэса згадвае ў вершах. У творы «Піна і Прыпяць» аўтар параўноўвае рэкі са сваімі рукамі: «Працягнуты ўдалеч, / нібыта мае дзве рукі, – / Піна і Прыпяць» [5, с. 51], якія «не адолець ніякай бядзе і вайне» [5, с. 51]. Наогул, пра Палессе ў вершы «Маё Палессе» паэтэса заўважае: «Рэкі, рэкі... Няма там ліку ім» [5, с. 24], «Там і сёлы мае вялікія / Як на самы глыбокі ўздых» [5, с. 24]. І гэта сапраўды так: палескія вёскі, нібы гарады, каля якіх шмат крыніц, рэк, азёр. «Рака, рэчка, рачулка, рэчанька, крынічка», – так п'яшчотна, з любоўю называе сінія вены Палесся Л. Тарасюк. Верш перагукваецца з беларускай народнай песняй, ды і сама назва «Рэчанька» ідзе з фальклору і з'яўляецца рэмінісцэнцыяй на народную песню:

Цябе
між лёсам пешчаных
Пазнаю па прыкметах:
Вясной – вясёла плешчашся,
А журышся летам [5, с. 36].

Менавіта так паэтэса кажа пра рэчаньку і дадае:

Ды – жальбай незалечанай
Плыве матыў успомнены:
Ой, рэчанька, рэчанька,
Чаму ж ты няпоўная? [5, с. 37].

Радкі з беларускай народнай песні «Ой, рэчанька, рэчанька, / Чаму ж ты няпоўная?», уключаныя ў тэкст верша «Рэчанька», – частка рытміка-сінтаксічнай канструкцыі верша, яна з'яўляецца рэмінісцэнцыяй.

Вусная народная творчасць для Л. Тарасюк – адна з крыніц шматлікіх інтэртэкстэм. З фальклору паэтэсай узяты назвы дрэў з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі: «вішанька», «бязозка», «бярэзінка», а таксама «дрэвы роду» – «яблыня і рабіна». Сустракаюцца і «каліна», «волаты-дубы». У выніку ўплыву вуснай народнай творчасці шэраг словазлучэнняў у вершах паэтэсы гучыць як «сонца-сонейка», «не тайна – тайначка», «любоў-трывога», «ракою-мамай». Для стварэння паэтычных вобразаў Л. Тарасюк ужывае і такія словы з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі, як «вёсачка», «каменьчыкі», «сцяблінкі», «дзеткі», «матка», «ножкі», «варотцы», «жнейкі»; сустракаюцца эпітэты з фальклору («каласы нямыя», «боль-нясцерп», «крамяныя яблычкі», «шызая смуга», «самотны бусел», «ценькая душа» і інш.), параўнанні («доля, як зорка сляпяя», «як белая бяроза» і інш.). Усе яны з'яўляюцца рэмінісцэнцыямі на вусную народную творчасць.

Метафары («і горкі мёд, і горкі вопыт / Збіраць прырода пачала», «і ўспуджанаю сініцай / Затрапечацца думка мая», «сіні бэз / Глядзеў у свет вільготнымі вачыма», «цячэ рачулка голасу твайго», «дагарала сляза расстайная»), фразеалагізмы («з агню ды ў полымя», «развяжаш памяці вузлы», «не наша ў гэтым віна»), афарыстычныя выказванні паэтэсы («я паўжыцца да мамы еду / А ёй адкрыцца не магу», «жаночая – такая доля: / Галубіць зерне хараства», «рэкі, рэкі... Няма там ліку ім – / Вырастаюць усім на здзіў») сведчаць пра ба-

гату вобразнасць мовы твораў Л. Тарасюк. Кожнае слова тонка прадумана аўтарам, кожная яе страфа нясе пэўную глыбінную думку і запрашае чытача да сур'ёзнага роздуму. Усё гэта сведчыць пра высокія інтэлект і эрудыцыю паэтэсы. Пра багацце душы ўраджэнкі Палесся гавораць радкі: «Бязыш праз сэрца ты, / любоў-трывога / За слаўны род мой і за гэты край» [5, с. 9].

У дыпціху «Развітанне» Л. Тарасюк пісала: «Я моўчкі паміраю, як рака, / Шукаючы ад смагі прагнай выйсце» [5, с. 42]. Гэтыя радкі – рэмінісцэнцыя на ўласны зборнік «Смага ракі». Увогуле паэтычная мова Л. Тарасюк насычана інтэртэкстэмамі, якія выступаюць у якасці сродкаў выражэння міжтэкставых сувязяў. Яны сведчаць пра добрае веданне і плённы зварот паэтэсы да культурных і гістарычных каштоўнасцей беларусаў.

Заклучэнне. У паэзіі Л. Тарасюк назіраюцца розныя віды інтэртэкстуальнасці: рэмінісцэнцыя, цытата, эпіграф, удала выкарыстоўвае паэтэса эффект схаванай цытацыі («Крыніца ў Ракуцёўшчыне», «Крымскае сонца», «Смага ракі»). «Эпіграфы, рэмінісцэнцыі – асноўныя адзінкі інтэртэксту ў паэзіі Л. Тарасюк» [1, с. 23]. Найбольш часта Л. Тарасюк выкарыстоўвала эпіграфы, якія выконваюць у вершы інфарматыўную функцыю, праз большасць з іх выказаны галоўная ідэя і тэма твораў. Для маркіроўкі эпіграфу паэтэса выкарыстоўвала графічны і кампазіцыйны спосабы. Інфармацыя ў эпіграфіках падавалася паэтэсай на падставе ўласных ведаў пра гістарычныя падзеі, што мелі месца на Беларусі, часта абірала цытаты з гістарычных дакументаў і жыццё святых, уласныя паэтычныя радкі, а таксама вобразы, матывы, лексічныя запасычаны з вуснай народнай творчасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Базар, Н. М. Інтэртэкстуальнасць беларускай паэзіі мяжы XX–XXI стст.: функцыі і спецыфіка: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.01.01 / Н. М. Базар; НАН Беларусі. – Мінск, 2021. – 30 с.
2. Тороп, П. Проблема интекста / П. Тороп // Труды по знаковым системам / Тарт. гос. ун-т. – Тарту, 1981. – Т. 14: Текст в тексте. – Сер. 95. – Вып. 567. – С. 33–44.
3. Женнет, Ж. Фигуры: работы по этике / Ж. Женнет; пер. Е. Васильевой [и др.]; под общ. ред. С. Зенкин. – М.: Изд-во им. Собашниковых, 1998 – 469 с.
4. Фатеева, Н. А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов / Н. А. Фатеева. – М.: Агар, 2002. – 280 с.
5. Тарасюк, Л. К. Смага ракі: вершы / Л. К. Тарасюк. – Мінск: Маст. літ., 1983. – 56 с.
6. Кузьмина, Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – Изд. 5-е. – М.: URSS: Либроком, 2009. – 269 с.
7. Беларуская літаратура: хрэстаматыя / склад.: У. В. Адамчык, М. В. Адамчык. – Мінск: Сучас. літаратар, 2004. – 1008 с.

REFERENCES

1. Bazar, N. M. Intertekstual'nasc' belaruskaj paezii myazhy XX–XXI stst.: funkcyi i specyfika: autaref. dys. ... kand. filal. navuk: 10.01.01 / N. M. Bazar; NAN Belarusi. – Minsk, 2021. – 30 s.
2. Torop, P. Problema inteksta / P. Torop // Trudy po znakovym sistemam / Tart. gos. un-t. – Tartu, 1981. – T. 14: Tekst v tekste. – Ser. 95. – Vyp. 567. – S. 33–44.
3. Zhennet, Zh. Figury: raboty po etike / Zh. Zhennet; per. E. Vasil'evoy [i dr.]; pod obshch. red. S. Zenkin. – M.: Izd-vo im. Sobashnikovyh, 1998 – 469 s.
4. Fateeva, N. A. Kontrapunkt intertekstual'nosti, ili Intertekst v mire tekstov / N. A. Fateeva. – M.: Agar, 2002. – 280 s.
5. Tarasyuk, L. K. Smaga raki: vershny / L. K. Tarasyuk. – Minsk: Mast. lit., 1983. – 56 s.
6. Kuz'mina, N. A. Intertekst i ego rol' v processah evolyucii poeticheskogo yazyka / N. A. Kuz'mina. – Izd. 5-e. – M.: URSS: Librokom, 2009. – 269 s.
7. Belaruskaya litaratura: hrestamatyya / sklad.: U. V. Adamchik, M. V. Adamchik. – Minsk: Suchas. litaratar, 2004. – 1008 s.